

Karolína Knížová: Mužská nadúmrtnost dle příčin úmrtí ve vybraných státech Evropy v období 2000-2013

Bakalářská práce - Posudek oponenta

Cílem bakalářské práce Karolíny Knížové bylo analyzovat současné rozdíly v úrovni úmrtnosti mužů a žen dle vybraných příčin smrti ve čtyřech evropských zemích. Jde o téma, které se dlouhodobě těší zájmu badatelů, neboť jak v jednotlivých zemích, tak v mezinárodním kontextu přináší zajímavé poznatky o úmrtnostních poměrech studovaných populací. Důkladná znalost rozdílů v úmrtnostních poměrech dle pohlaví je jedním ze základních předpokladů pro vysvětlení důvodů těchto rozdílů a lze jich využít i pro možná opatření směřovaná ke zlepšení úmrtnostních poměrů toho pohlaví, u kterého jsou úmrtnostní poměry horší, což jsou dnes v převážné většině evropských populací muži. Z tohoto důvodu lze na téma práce pohlížet jako na aktuální. A vzhledem k tomu, že jednou ze studovaných zemí byla i Česká republika, kde jsou rozdíly v úrovni úmrtnosti mezi muži a ženami vyšší, přispívá práce k lepšímu poznání charakteru těchto rozdílů.

Předložená bakalářská práce má rozsah 74 strany. Je standardně strukturovaná, obsahuje všechny předepsané náležitosti, český a anglický abstrakt, klíčová slova, obsah, seznam tabulek a obrázků, seznamy použité literatury a datových zdrojů a přílohy. Vlastní text má rozsah zhruba 50 stran, na kterých je ale umístěno 6 tabulek a 29 obrázků. Grafická úprava je úhledná.

Bakalářská práce má náležitou obsahovou strukturu. V úvodní kapitole je představen cíl práce, autorka zmiňuje význam rozdílů mezi pohlavími ve skladbě příčin smrti pro celkovou úroveň úmrtnosti dané populace, vysvětluje důvody výběru srovnávaných populací (České republiky, Švédska, Francie a Španělska), volbu výzkumných metod a formální rozdělení bakalářské práce do kapitol. Druhá kapitola je věnována představení dosavadního zpracování tématu. Zde autorka uvádí několik významnějších novějších prací k tomuto tématu, které je standardní součástí demografického výzkumu, a také základní hypotézy, rovněž na základě novějších prací, kdy se rozlišují příčiny dané biologickou podstatou lidské existence a příčiny, v jejichž pozadí jsou rozdíly sociální, jež se mohou u jednotlivých společností lišit. Součástí této kapitoly je také představení vývoje ukazatelů maskulinity studovaných populací v letech 1990-2014 a indexu maskulinity dle věku v roce 2015.

Velmi důležitou částí práce je kapitola 3, kde autorka představuje zdroje dat a metodiku. Autorka využila dat z mezinárodních databází, především z Human Mortality Database a WHO Cause of Death Database; časový rozsah práce byl dán dosažitelností srovnatelných dat za jednotlivé země ve stejném časovém horizontu. Autorka přepočítala data za zemřelé všech čtyř srovnávaných zemí na jednotný evropský standard (publikovaný Eurostatem v roce 2013), takže následující komparace jsou srovnatelné. Následně spočetla zkrácené úmrtnostní tabulky a na jejich základě pokračovala výpočtem Pollardovy dvojrozměrné dekompozice rozdílů dvou hodnot naděje dožití (za vybrané příčiny smrti dle pohlaví). Početila rovněž index nadúmrtnosti mužů dle věku.

Ve čtvrté kapitole je zhruba představena mezinárodní klasifikace nemocí; autorka použila X. revize. V páté kapitole charakterizuje skupiny nemocí resp. příčin smrti, které zvolila k analýze. Opírá se o výsledky demografických analýz a lékařských studií, z nichž odvozuje důvody rozdílů intenzity úmrtnosti mužů a žen na příslušné nemoci; tím zároveň zdůvodňuje výběr pěti skupin vybraných nemocí, kterými jsou novotvary, nemoci nervové soustavy, oběhové soustavy, dýchací soustavy a vnější příčiny smrti.

Ačkoli část komparativní analýzy zařadila autorka již do druhé a třetí kapitoly, zásadní výstupy zpracování jsou obsahem stěžejní 6. kapitoly. V ní postupně podle jednotlivých zemí představuje výsledky svého rozboru; v zásadě stejně. Nejprve uvádí v grafu standardizované míry úmrtnosti na výše zmíněných pět skupin nemocí podle pohlaví za roky 1994-2015, následuje tabulka s daty naděje dožití při narození podle pohlaví za roky 2000-2013, pak v grafu rozdíl naděje dožití dle věku v letech 2000 a 2013, následuje graf, kde jsou zobrazeny příspěvky věkových skupin a vybraných příčin k rozdílu naděje dožití při narození mezi pohlavími v roce 2000 a 2013 a konečně grafické zobrazení

příspěvků jednotlivých skupin nemocí k rozdílu naděje dožití při narození mezi muži a ženami pro období 2000 až 2013 po jednom pro každou z pěti skupin nemocí (do textu jsou ale zařazeny vždy jen dvě skupiny, ostatní tři jsou v příloze; výběr za jednotlivé země se ale liší). Slovně jsou výsledky této pracné a náročné analýzy popsány. Dlužno podotknout, že popis je poměrně stručný a jednoduchý, základní informace o charakteru výše rozdílů v úrovni úmrtnosti mužů a žen dle věku a jejich změnách v čase jsou však podány správně.

Závěrečné shrnutí je také poměrně stručné, autorka svým výzkumem potvrdila jednak podobnosti i rozdíly v úrovni mužské nadúmrtnosti mezi jednotlivými evropskými zeměmi, jednak některé společné tendence, které se v posledních letech v datech projevují.

Seznam použité literatury obsahuje na 60 položek, zhruba z poloviny jde o cizojazyčné práce, jak demografické tak i lékařské, z nichž autorka čerpala jak metodické postupy, tak podklady pro vlastní rozbor a také pro výsledná shrnutí.

Ke zpracování a výsledkům bakalářské práce nemám vážnějších připomínek. Autorka bakalářské práce prokázala, že se dobře orientuje v tématu, které si za téma své práce vybrala. Nutno zdůraznit, že v práci použité metody dekompozice a také způsob grafického zobrazení příspěvků jednotlivých věkových skupin ke změně studovaného ukazatele v čase, nejsou standardní součástí bakalářského studia demografie. To, že je autorka nastudovala a následně vhodně použila v bakalářské práci, naznačuje její zájem jak o téma, tak i o obor. Práce přesto není zcela bez nedostatků, z nichž většina jde ale na vrub nezkušenosti autorky. Autorka se snaží o přesný popis, který jde někdy na úkor čtivosti, nalezneme zde i neobratné formulace (např. několikrát se opakující „nehodovost v mladém věku“), v práci zůstaly chyby v interpunkci. Vytknout lze například i nepozornost, např. na straně 16 (konec 2. odstavce) označila práci vydanou v roce 2010 jako o 10 let starší než práci vydanou v roce 2000. Není podrobně popsán postup výběru studovaných příčin; v kapitole 2 jsou pouze uvedena data za již vybrané příčiny; příčiny měly být uvedeny všechny, aby byla možnost srovnání; autorka předpokládá, že čtenář ví, že na ostatní příčiny se úmrtnost dle pohlaví příliš neliší. U obrázků 7, 13, 19, 5 je neúplný popis – jde o rozdíl v naději dožití dle věku v jednotlivých zemích – autorka předpokládá, že čtenář ví, že tento rozdíl je ve prospěch žen. V příloze 15 je v názvu chybě uvedeno, že jde o Francii, pravděpodobně se data týkají Španělska. A v práci týkající se situace na přelomu 20. a 21. století není třeba zmiňovat počátky klasifikace nemocí a příčin smrti v 17. století (lékaři se k tomu vyjadřovali už v Antice, John Graunt nebyl lékař, s. 30).

Určité výhrady mám k technickému pojetí práce. Tady mám výtky dvě. První se týká toho, že práce neobsahuje žádná podkladová data, pouze odkazy na databáze. Obdobně jsou s výjimkou čtyř tabulek, obsahujících přehledná data o vývoji naděje dožití při narození za studované země, všechny další výstupy podány pouze graficky; u grafů, kde je zachycena standardizovaná míra úmrtnosti na vybrané skupiny příčin smrti, jsou čáry někdy obtížně odlišitelné. Ani rozdělení výsledků Pollardovy dekompozice mezi text a přílohy a u každé země jinak, nepovažuji za šťastné řešení.

V předložené práci autorka prokázala, že se dobře orientuje ve speciální problematice, kterou si za téma bakalářské práce zvolila. Použila vhodné metody a získaná data správně interpretovala. Prokázala, že zná metody nejen standardní, ale také vybrané metody pokročilé demografické analýzy a že je umí vhodně uplatnit při speciálním rozboru. Výše uvedené výtky jsou pouze marginálního charakteru a dle mého názoru splňuje práce Karolíny Knížové „Mužská nadúmrtnost dle příčin úmrtí ve vybraných státech Evropy v období 2000-2013“ nároky kladené na bakalářské práce v oboru demografie a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze dne 14. srpna 2017

Doc. RNDr. Ludmila Fialová, CSc.